

Työ ja turva -osasto/TG/lv

14.11.2023

Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunta
StV@eduskunta.fi

HE 58/2023 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle toimeentulotuesta annetun lain 7 a §:n muuttamisesta

Hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettavaksi toimeentulotuesta annettua lakia asumismenojen korvattavuuden osalta. Tilanteessa, jossa hakijan asumismenot ylittävät tarpeellisen suuruisena pidettävän määrän, hakija ohjattaisiin hakemaan edullisempaa asuntoa laissa säädettyssä kolmen kuukauden määräajassa. Määräaikaa voitaisiin pidentää perustellusta syystä, joka on määrätty lain tasolla tarkemmin. Esityksellä tavoitellaan säästöjä tiukentamalla asumismenojen huomioimiseen liittyvää sääntelyä.

Toimeentulotuki on viimesijainen etuus eikä tarveharkinnan käyttöä ole järkevää tiukentaa

Hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettavaksi toimeentulotuesta annettua lakia siten, että asumismenojen hyväksymistä selkeytetään säättämällä niistä lain ja asetuksen tasolla siinä, missä tulkintaa ohjaa nyt Kelan ohjeistukset ja oikeuskäytäntö. Tarkkojen rajojen kirjaaminen lainsäädäntöön ja asetuksiin estää tarveharkintaisten päätösten tekemisen. SAK:n näkemyksen mukaan tarveharkinnan hyödyntämisen tiukentaminen ei ole tarkoituksenmukaista. Lainsäädäntöön ei pystytä tekemään sellaisia kirjauksia, jotka ottavat riittävällä tavalla huomioon ihmisten moninaiset elämäntilanteet.

Toimeentulotuki on viimesijainen sosiaaliturvaetus. Tuki on tarkoitettu lyhytaikaiseen käyttöön toimeentulon turvaamiseksi ja sen myöntäminen perustuu nimenomaan tarveharkintaan. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on toistuvasti arvioinut Suomen perusturvan tason liian matalaksi täyttääkseen riittävän vähimmäisturvan tason kriteerit. Suomi on saanut asiasta komitealta useamman huomautuksen.

SAK kantaa huolta hallituksen esityksen vaikutuksista erityisesti heikommassa asemassa oleviin pienituloisiin. Toimeentulovaikeudet ja alhainen sosiaaliturva aiheuttavat haavoittuvassa asemassa oleville mielenterveysongelmia, syrjäytymistä, velkaantumista ja turvattomuutta.

Hallituksen esityksessä esitetään kirjattavaksi lakiin tarkkarajainen kolmen kuukauden määräaika, jonka aikana hakijan on haettava edullisempaa asuntoa, jos asumiskustannukset ylittävät tarpeellisen suuruisena pidettävän määrän. Lisäksi tarpeellisen suuruisena pidetyistä asumismenoista säädetäisiin jatkossa tarkemmin asetuksessa. Viimesijaisessa toimeentulotuessa on edelleen SAK:n näkemyksen mukaan pystyttävä käyttämään tarveharkintaa. Hallituksen esitys rajaa mahdollisuuksia joustaa toimeentulotuen maksamisessa hakijan yksilöllisten tilanteiden mukaan eikä ole siksi kannatettava.

Työ ja turva -osasto

Tarkkarajainen kolmen kuukauden sääntö edullisemman asunnon löytämisessä voi tarkoittaa asunnon vaihtamisen edullisemmalle alueelle, josta on pidemmät työ- ja koulumatkat. SAK huomauttaa, että vaikka kolmen kuukauden määräajasta voitaisiin joustaa perustellusta syystä, hallituksen esityksessä rajataan joka tapauksessa tarveharkinnan käyttöä.

Erityisesti lasten kannalta joustamattomuus toimeentulon maksussa voi johtaa tutun elämän mullistumiseen: koulun ja kodin vaihtoon sekä uusien kavereiden ja tuttujen opettajien tai hoitajien löytämiseen. SAK haluaa korostaa, että tämän kaltaisia tilanteita tulee välttää ja hallituksen esitystä tulisi täsmentää vielä lapsen edun osalta. Toimeentulon epävarmuus ja pysyvyyden puuttuminen voivat vaikuttaa lapsen kehitykseen negatiivisesti. Oman kodin pakkovaihto voi myös syventää mielenterveysongelmia, lisätä syrjäytymistä sekä aiheuttaa erilaisia velkajärjestelyjä. Muuttaminen tulee hallituksen esityksen myötä lisääntymään, mikä näkyy yksilön kannalta kohonneina kustannuksina sekä toimeentulotukimenojen kasvuna muuttokustannusten osalta.

Kolmen kuukauden säännön kirjaaminen lakiin on lyhytnäköistä tilanteessa, jossa kohtuuhintaisista asunnoista on valmiiksi pulaa ja yhteiskunnan tukemaa asuntotuotantoa esitetään ajettavaksi alas. SAK huomauttaa, ettei ole lainkaan selvää, että henkilö pystyy kolmen kuukauden aikana löytämään kotikunnastansa tai lähialueilta edullisemman asunnon. Kuten hallituksen esityksessäkin on kuvattu, monilla toimeentulotukiasiakkailta ei ole mahdollisuutta löytää asuntoa kilpailuilla vuokra-asuntomarkkinoilla.

Hallituksen esityksellä heikennettäisiin niiden ihmisten toimeentuloa, jotka eivät löydä uutta edullisempaa asuntoa kolmen kuukauden aikana. Esitys kohdistuu erityisesti heihin, joilla on elämänhallinnan haasteita, eivätkä sen takia löydä itsellensä edullisempaa asuntoa. Heikennykset kohdistuvat lisäksi heihin, joilla asumismenot ylittävät asumisnormin vain vähäisesti.

Kuten hallituksen esityksessäkin arvioidaan, muutokset tulevat koskemaan suurta joukkoa toimeentulotuen saajista. SAK näkee, että esitetyt muutokset ovat kohtuuttomia. Muutokset kohdistuvat heikoimmin pärjääviin, nuoriin 18–24-vuotiaisiin sekä yksin asuviin. Esimerkiksi työttömillä, lapsiperheillä sekä vanhempain- ja hoitovapaalla olevilla toimeentulotuen saajilla tuen tarve usein pitkittyy. Hallituksen esityksen muutokset voivat näin vaikuttaa hakijoiden toimeentuloon pidemmän aikaa.

Työ ja turva -osasto

Hallituksen esitys on laadittu ilman tarvittavia vaikutusarvioita

Hallituksen esitys, yhdessä muiden budjettilakina etenevien hallituksen sosiaaliturvaheikennysten kanssa, on laadittu ilman tarpeellisia vaikutusarvioita ja hyvän hallintotavan mukaista riittävän pitkää lausuntoaikaa.

Jotta toimeentulon kannalta kohtuuttomilta tilanteita välttyttäisiin, hallituksen esityksessä tulisi arvioida kattavasti toimeentulotukeen tehtävät muutokset yhdessä työttömyysturvaa ja asumistukea koskevien leikkausten kanssa. Ministeriöiden eduskunnalle toimittaman jälkikäteisarvion mukaan toimeentulotuen kustannukset tulevat kasvamaan arviolta 25–30 prosenttia.

Toimeentulotuen saajien määrä kasvaa sosiaaliturvaheikennysten seurauksena, joten erityisesti muutokset asumistukeen ja nyt kyseessä olevan toimeentulotuessa huomioitavien asumismenojen muutokset tulisi tarkastella kokonaisuutena. SAK huomauttaa, että monet näistä heikennyksistä kohdistuvat samoihin henkilöihin, eikä heikennysten kokonaisvaikutusta eri ihmisryhmiin ole vielä riittävässä määrin arvioitu.

Hallituksen esityksen työllisyysvaikutuksiksi arvioidaan noin 1200. Kyseessä on kuitenkin karkea arvio ja sisältää paljon epävarmuuksia. Esityksen haitalliset vaikutukset voivat olla suuremmat kuin hyödyt sekä työssäkäynnin että työllistymisen kannalta.

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry

Tuuli Glantz
sosiaalipoliittinen asiantuntija